

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่รวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และองค์ความรู้ด้านอื่นๆ ซึ่งในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัยซึ่งเป็นการอธิบายลำดับการศึกษาค้นคว้าว่ามีการเริ่มต้นอย่างไร และได้ผลการศึกษามาด้วยวิธีใด รวมทั้งจะกล่าวถึงองค์ประกอบในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษาในการแสดงละครพันทาง ว่าประกอบด้วยอะไรบ้างและมีความสำคัญเพียงใด ซึ่งสามารถอธิบายโดยจำแนกออกเป็นหัวข้อได้ดังนี้

3.1 วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาการรำเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษาในการแสดงละครพันทาง ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อบ่งชี้ให้เห็นความสำคัญของเพลงเสมออกภาษาต่างๆการนำไปใช้ประกอบการแสดง ตลอดจนวิเคราะห์กระบวนการรำ หลักการและกลวิธีในการรำเพลงเสมออกภาษาในการแสดงละครพันทางเฉพาะตัวละครที่มีบทบาทเป็นตัวละครหรือผู้ชาย โดยมุ่งเน้นการรำเพลงเสมออกภาษาที่ปรากฏแสดงในการแสดงละครพันทางของกรมศิลปากรเป็นหลัก ทั้งนี้ได้ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร คำบอกเล่าบุคคล สื่อนวัตกรรม งานศิลปะ โดยวิธีการค้นคว้าข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม สังเกตการณ์ รวมทั้งการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองซึ่งมีขั้นตอนและกระบวนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1.2 การตรวจสอบข้อมูล

3.1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1.4 แหล่งข้อมูล

โดยมีรายละเอียดการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

3.1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาความเป็นมาและองค์ประกอบการแสดง กระบวนท่ารำ และกลวิธีการรำเพลงเสมออกภาษาของตัวละครในการแสดงละครพันทางของกรมศิลปากร ซึ่งมีข้อมูลปรากฏในรูปแบบของเอกสาร คำบอกเล่าบุคคล และสื่อนวัตกรรม ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวโดยใช้วิธีการต่อไปนี้

1. การอ้างอิงเอกสาร

การสืบค้นข้อมูลที่ปรากฏในรูปลักษณะของการเขียน การตีพิมพ์ด้วยวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งเน้นการเก็บข้อมูลที่เป็นเอกสารด้านนาฏศิลป์ต่างๆที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกมา โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ ตำราทางวิชาการ ผลการวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

วรรณกรรมการละคร ได้แก่ บทละครทั้งที่ปรากฏการบรรจุเพลงหน้าพาทย์เสมอออกมาต่างๆของตัวละครที่เป็นตัวพระ และทั้งที่ไม่มีการบรรจุเพลงหน้าพาทย์เสมอออกมา ที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่และเป็นต้นฉบับให้กรมศิลปากรนำมาปรับใช้แสดง ได้แก่

1. ลิลิตพระลอ
2. บทละครเรื่องพระลอของพระนิพนธ์ในกรมพระราชวังบวรมหาดคีติพลเสพ
3. บทละครเรื่องพระลอ พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
4. บทละครเรื่องพระลอ สำนวนของเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ บทกอนเล็ดเรื่องอิเหนา ตอนบวงสรวง พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
5. บทดาโบลวิวงศ์เรื่องราชาธิราช พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
6. บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
7. บทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน พระนิพนธ์ในกรมพระราชวังบวรมหาดคีติพลเสพ
8. บทละครเรื่องปิ่นหยี่สามมิ่ง ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหญิงเฉลิมเขตมณฑล
9. ลิลิตนิทราชาคริต พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
10. ลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส

ตำราทางวิชาการ เป็นหนังสือที่มีนักวิชาการได้เขียนไว้เป็นตำราเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ ได้แก่

1. ดุริยสาส์นของนายมนตรี ตราโมท ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหน้าพาทย์เสมอ
2. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 โดยราชบัณฑิตยสถาน

ให้ข้อมูลความหมายของคำในภาษาไทยเกี่ยวกับด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

3. สารานุกรมดนตรีไทยฉบับเยาวชน โดยมนตรี ตราโมท ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องดนตรีไทย การบรรเลงดนตรีไทย เป็นต้น
4. สารานุกรมเพลงไทยโดย ณรงค์ชัย ปีกุรักษ์ ได้รวบรวมและลำดับความสำคัญของเพลงไทย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความหมายและลักษณะของเพลง หน้าที่ในหมวดหมู่ของเพลงเสมอ เพลงออกภาษา
5. ตำนานละครโอเปร่า โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าด้วยปีพาทย์สำหรับเล่นละครและตำนานละครในรัชกาลที่ 5
6. ลักษณะไทย เล่ม 3 ศิลปะการแสดง เรื่อง “ดนตรีไทย” โดยมนตรี ตราโมท กล่าวถึง การบรรเลงเพลงหน้าพาทย์
7. ละครวังสวนกุหลาบ โดย ประเมษฐ์ บุญยะชัย กล่าวถึงการฝึกหัดละครหลวง
8. ดนตรีไทย โดยมนตรี ตราโมท ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลงานการประพันธ์ดนตรีของ ครูมนตรี ตราโมท
9. โน้ตเพลงไทย โดยกรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเพลงออกภาษา
10. การแสดงโขนวรรณศาสตร์ โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมท ให้ความหมายของเพลงเสมอ
11. เพลงหน้าพาทย์ โดยจตุพร รัตนวราหะ ให้ข้อมูลเพลงหน้าพาทย์เสมอ
12. นาฏศิลป์ป้อนโคเนเซีย โดยรानी ไชยสงคราม (ศักดิ์สิทธิ์วิวัฒน์) ให้ข้อมูลและรูปภาพเกี่ยวกับนาฏศิลป์ชาว
13. เพลง ดนตรี และนาฏศิลป์ จากสภานสมเด็จ โดยศาสตราจารย์ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล
14. ละครฟ้อนรำ โดยสำนักพิมพ์มติชน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตำนานละครรำ
15. รวมงานนิพนธ์ของนายอาคม สหายาคม ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย โดยกรมศิลปากรให้ข้อมูลเกี่ยวกับนาฏยศัพท์ที่ใช้ในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา ในการแสดงละครพื้นทางของกรมศิลปากร
16. คุณานุสรณ์ครบรอบ 100 ปี ครูลมูล ยมะคุปต์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเพลงหน้าพาทย์และการสืบทอดกระบวนท่ารำต่างๆจากวังสวนกุหลาบสู่กรมศิลปากร
17. นาฏศิลป์เพื่อการศึกษาเบื้องต้น โดยจาตุรงค์ มนตรีศาสตร์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลสำคัญทางนาฏศิลป์ไทย

18. การละครไทย โดยสุนนมาลย์ นิ่มเนติพันธ์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับละครพื้นทาง
19. ราชสกุลจักรีวงศ์ และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดย อารงค์ศักดิ์ อายุวัฒน์ ให้ข้อมูลรูปภาพบุคคลสำคัญทางนาฏศิลป์ที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์

งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ เป็นรูปเล่มการรายงานวิจัยที่มีการเผยแพร่ได้แก่

1. การรำเพลงหน้าพาทย์กลมในการแสดงโขน โดยธีรเดช กลิ่นจันทร์ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยศึกษาแนวทางวิธีการวิเคราะห์หลักการเขียนวิทยานิพนธ์ ได้แก่ วิธีการแบ่งเนื้อหา วิธีการเขียนความนำ วิธีการเขียนบทสรุป เป็นต้น
2. นามานุกรมนาฏศิลป์ : การศึกษาการสืบทอดนาฏศิลป์สู่กรมศิลปากร โดยรจนา สุนทรานนท์ วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสืบทอดนาฏศิลป์ราชสำนักมาสู่กรมศิลปากร โดยนำแผนภูมิการสืบทอดนาฏศิลป์สู่กรมศิลปากร มาปรับใช้กับการสืบทอดทำรำเพลงเสมอออกภาษาในการแสดงละครพื้นทางของกรมศิลปากร
3. ผู้ชนะสิบทิศ: ละครพื้นทางของเสรี หวังในธรรม โดยสมพิศ สุขวิวัฒน์ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับละครพื้นทางเรื่องผู้ชนะสิบทิศ
4. การรำของโขนด้วยยักษ์ของเพลงหน้าพาทย์กลุ่มเพลงเสมอ โดยเกิดศรินกนอย วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอ และรูปแบบการแบ่งหัวข้อ การแบ่งบทวิจัย และการวิเคราะห์กระบวนการรำ
5. กระบวนท่ารำและกลวิธีการแสดงบทศกัณฐ์ ในการแสดงโขนตอนนางลอย ของครูจตุพร รัตนวราหะ โดยพหลยุทธ กนิษฐบุตร วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษารูปแบบการวิเคราะห์กระบวนท่ารำ

6. รำเชิดจิ้งเมขลา โดยจินตนา อนุวัฒน์ วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการดำเนินการวิจัย
7. สำเนียงภาษาในเพลงไทย คณะดำเนินงานโครงการปริญญาานิพนธ์ทางดุริยางคศิลป์ไทย นิสิตชั้นปีที่ 4 วันที่ 22 หลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในเพลงออกภาษา
8. ละครพันทางเรื่องราวราชอิรราช ชุดศึกพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ตอนขอคูตัวสมิงนครอินทร์ โดยภุมรินทร์ มณีวงศ์ ศิลปินพหุหลักสูตรศิลปบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิวัฒนาการการแสดงละครพันทางจากอดีตสู่กรมศิลปากร
9. ละครพันทางเรื่องพระลอ ตอนพระลอตามไก่ โดยสสิธร ธรรมสถิตย์ ศิลปินพหุ หลักสูตรศิลปบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ให้ข้อมูลรูปภาพเครื่องแต่งกายปู่เจ้าสมิงพราย
10. ทะเบียนข้อมูล : วิพิธทัศนา ชุด ระบาย รำ ฟ้อน เล่ม 1, 2 และ 3 โดยกรมศิลปากร เป็นการศึกษาวิจัยในการศึกษาข้อมูลวิชาการด้านประวัติที่มา เครื่องแต่งกาย บทร้อง และทำนองเพลง ซึ่งมีเนื้อหาภาพเกี่ยวกับการแสดงที่ปรากฏเพลงเสมอออกภาษา ได้แก่ พระลอ ลงสวน พระลอตามไก่ เป็นต้น
11. ครูศิริวัฒน์ ดิษยนันทน์ ศิลปินแห่งชาติ ต้นแบบของศิลปินชั้นครูผู้ถ่ายทอดและสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย โดยไพโรจน์ ทองคำสุก ซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับผลงาน และรูปภาพการแสดงละครพันทางของ ครูศิริวัฒน์ ในกรมศิลปากร
12. ครูเสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติ รูปแบบความเป็นครูผู้ถ่ายทอดและสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย โดยไพโรจน์ ทองคำสุก ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลงานการประพันธ์บทละครต่างๆของครูเสรี หวังในธรรม
13. นาฏศิลป์อินโดนีเซีย โดยสุรพล วิรุฬักษ์ ให้ข้อมูลและรูปภาพเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายนาฏศิลป์ในเกาะสุมาตรา อันเป็นต้นแบบในการประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย สำหรับการแสดงละครเรื่องอิเหนา (แต่งกายแบบชวา) ของกรมศิลปากรในปัจจุบัน

14. วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ โดยสุรพล วิรุฬห์รักษ์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิวัฒนาการของละครพื้นทางตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7
15. นาฏศิลป์รัชกาลที่ 9 โดยสุรพล วิรุฬห์รักษ์ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวิวัฒนาการของละครพื้นทางในรัชกาลที่ 8 ถึงรัชกาลที่ 9
16. เครื่องแต่งกายและพัฒนากายการแต่งกายยืนเครื่องละครใน ของกรมศิลปากร โดยกรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทลงทรงและละครเรื่องอิเหนา รวมถึงรูปภาพเครื่องแต่งกาย

เอกสาร/คู่มือ

1. คู่มือประกอบการสอนวิชานาฏศิลป์ไทย ระดับนาฏศิลป์ชั้นกลาง โดยหมวดวิชาละคร ภาควิชานาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนาฏยศัพท์ที่ใช้ในการรำ และการเรียกชื่อท่าในกระบวนท่ารำ ชุดพระลอลงสวน และพระลอตามไถ่
2. คู่มือประกอบการสอนวิชาจารีตนาฏศิลป์ไทย โดยประเมษฐ์ บุญะชัย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเพลงหน้าพาทย์และจารีตในการรำเพลงหน้าพาทย์ในการแสดงละครทางนาฏศิลป์ไทย
3. คู่มือประกอบการสอนวิชาวรรณคดีการละคร ว่าด้วยเรื่องอิเหนา โดยปราณี สำราญวงศ์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องอิเหนา และบทบาทตัวละครในเรื่องอิเหนา

สูจิบัตรและบทประกอบการแสดง ของกรมศิลปากร ได้แก่

1. สูจิบัตรการแสดงละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสา โดยกรมศิลปากร พ.ศ.2495
2. สูจิบัตรการแสดงละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช ตอนสมิงนครอินทร์ยกทัพเรือ โดยกรมศิลปากร จัดแสดง ณ เวทีสังคีตศาลา พ.ศ.2504
3. สูจิบัตรการแสดงละครพื้นทางเรื่องตะเลงพ่าย เนื่องในการบรรเลงและการแสดงนาฏศิลป์ไทย ของนักศึกษาคณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ ฝ่ายศิลปบัณฑิต กรมศิลปากร ณ โรงละครแห่งชาติ พ.ศ.2523
4. บทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพลายเพชรพลายบัวออกศึก จัดแสดง ณ โรงละครศิลปากร พ.ศ.2496
5. บทละครพื้นทางอิงประวัติศาสตร์เรื่องศึกเก้าทัพ โดยมนตรี ตราโมท

- จัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ พ.ศ.2520
6. สูจิบัตรการแสดงละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช ตอนสมิงนครอินทร์ลงพระทัย จัดแสดงเนื่องในผลงานการบรรเลงดนตรีและการแสดงนาฏศิลป์ของนักศึกษา ระดับปริญญา วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ณ โรงละครแห่งชาติ(โรงเล็ก) พ.ศ.2530
  7. บทละครพื้นทางเรื่องราชาธิราช ชุดศึกพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ตอนสัจจะสมิงนครอินทร์ จัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ พ.ศ.2523
  8. บทละครพื้นทางเรื่องพระลอ ตอนพระลอลาแม่และเสียน้ำ ในสูจิบัตรรายการศรีสุชนาฏกรรมฤดูกาลพิเศษ ณ โรงละครแห่งชาติ พ.ศ.2528
  9. บทละครพื้นทางเรื่อง ราชาธิราช ตอนนางกายเอ๋ยช่วยด้วย ในสูจิบัตรรายการศรีสุชนาฏกรรมฤดูกาลพิเศษ จัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ พ.ศ.2528
  10. บทละครเรื่องอิเหนา ตอนลมหอบ จัดแสดง ณ โรงละครศิลปากร พ.ศ. 2499
  11. บทละครในเรื่องอิเหนา ตอนจรภาพลงรูปนุชบา โดยกรมศิลปากร ในสูจิบัตรรายการศรีสุชนาฏกรรม จัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ พ.ศ. 2524
  12. บทละครพื้นทางเรื่องผู้ชนะสิบทิศ โดยเสรี หวังในธรรม ถอดความจากวรรณกรรมชิ้นเอกของยาขอบ จัดพิมพ์เป็นบทละครเพื่อใช้สำหรับประกอบการแสดงละครพื้นทางของกรมศิลปากร และให้ประชาชนทั่วไปอ่านเพื่อความสนุกสนาน เล่มที่ 1 ถึง 7
  13. บทละครเรื่องอาบุญะขัน ตอนเพื่อกินสินทรัพย์แล้วแค้นนี้ ในสูจิบัตรรายการศรีสุชนาฏกรรม ปีที่ 12 ครั้งที่ 3 จัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ พ.ศ.2530
  14. บทละครเรื่องอาบุญะขัน ตอนอาบุญะขันแกล้งตาย ในสูจิบัตรรายการศรีสุชนาฏกรรม ปีที่ 12 ครั้งที่ 6 จัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ พ.ศ. 2530

2. การสัมภาษณ์/การสนทนา

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ด้วยวิธีบันทึกเสียงและจดบันทึก โดยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มบุคคลผู้มีความรู้ทางด้านนาฏศิลป์และดนตรีไทย เพื่อทราบประวัติความเป็นมาในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา รวมทั้งองค์ประกอบหลัก

ในการรำเพลงเสมอออกภาษาในการแสดงละครพันทางของกรมศิลปากร โดยแบ่งกลุ่มบุคคลในการสัมภาษณ์ และคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ดังนี้

กลุ่มบุคคลในการสัมภาษณ์

กลุ่มศิลปินแห่งชาติ คือ บุคคลที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับดนตรี นาฏศิลป์ เป็นที่ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติในสาขาศิลปะการแสดง ได้แก่

1. ครูสุวรรณ ชลานุเคราะห์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-ละครรำ) ประจำปี พ.ศ. 2533
2. ครูสองชาติ ชื่นศิริ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ละครรำ) ประจำปี พ.ศ. 2535
3. ครูจิรัช อาจนรงค์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) ประจำปี พ.ศ. 2545
4. ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์) ประจำปี พ.ศ. 2548

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย คือ บุคคลผู้มีประสบการณ์ในการรำ การถ่ายทอด การได้พบเห็นทำรำเพลงเสมอออกภาษา ในการแสดงละครพันทางของกรมศิลปากร และสถาบันการศึกษา รวมถึงหน่วยงานต่างๆ ดังนี้

1. ครูเรณู จินเจริญ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย(ละครนาง)สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้มีประสบการณ์ในการสอนและการแสดงละครเรื่อง อิเหนา(แต่งกายแบบชวา)
2. ครูสถาพร สันทอง ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย(ละครนาง) ผู้มีประสบการณ์ ในการสอนและการแสดงนาฏศิลป์ไทย
3. ครูธานี ไชยสงคราม ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย(ละครพระ) ผู้มีประสบการณ์ด้านการสอนและการแสดงนาฏศิลป์ไทย
4. ครูรัตติยะ วิกสิตพงศ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย(ละครพระ) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้มีประสบการณ์การแสดงและการสอน นาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะบทบาทของตัวละครต่างๆในการแสดงละคร พันทาง
5. ครูทวีวรรณ กัลยาณมิตร ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย (ละครพระ) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้มีประสบการณ์การแสดงและการสอน นาฏศิลป์ไทย
6. ครูเวณิกา บุนนาค ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย(ละครพระ)

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้มีประสบการณ์การแสดงและการสอน
นาฏศิลป์ไทย

7. ครูประเมษฐ์ บุญยะชัย ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย(โขนยักษ์)
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้มีความรู้เกี่ยวกับจารีตและองค์ประกอบ
ต่างๆ ในการแสดงนาฏศิลป์ไทย
8. ครูรัฐพงศ์ โสวัตร ผู้เชี่ยวชาญด้านดุริยางคศิลป์ไทย(เป่าพาทย์) คณะ
ศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้มีประสบการณ์การ
แสดงและการสอนดนตรีไทย
9. ครูสมศักดิ์ ทัดติ ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย(โขนยักษ์) สถาบัน
บัณฑิตพัฒนศิลป์ ผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการรำเพลง
หน้าพาทย์และการแสดงโขน ละคร

กลุ่มนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ คือ ผู้มีความรู้ทางด้านวิชาการ

1. ขวลิต สุนทรานนท์ นักวิชาการละครและดนตรี ระดับ 9 (วิชาการ)
หัวหน้ากลุ่มวิจัยและพัฒนางานแสดง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
ผู้มีประสบการณ์ด้านการสอนและการแสดงนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะ
การแสดงโขน ละครนอก และละครพันทาง
2. พัชรา บัวทอง นาฏศิลป์ป็นป็น ระดับ 9 (วิชาการ) หัวหน้ากลุ่มการจัดการ
แสดง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้มีประสบการณ์แสดงบทบาท
ของตัวพระ โดยเฉพาะการแสดงละครใน ละครนอก และละครพันทาง
3. วันทนีย์ ม่วงบุญ นักวิชาการละครและดนตรี ระดับ 9 (วิชาการ) หัวหน้า
ฝ่ายวิชาการการแสดง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้มีประสบการณ์
ด้านการแสดงและการสอนในบทบาทของตัวพระและนาง โดยเฉพาะ
การแสดงละครใน และละครพันทาง
4. ไพโรจน์ ทองคำสุก นักวิชาการละครและดนตรี ระดับ 8 (วิชาการ)
กลุ่มวิจัยและพัฒนางานแสดง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ให้
ความรู้เกี่ยวกับหลักการสืบค้นข้อมูล วิธีการเขียนวิทยานิพนธ์และ
ข้อมูลภาพประกอบรายงานวิทยานิพนธ์
5. อรพินธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา นาฏศิลป์ป็นป็น ระดับ 8 (วิชาการ) หัวหน้าฝ่าย
พัฒนารณและเครื่องโรง สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ให้ข้อมูล
เกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอ
ออกภาษา

6. สมรัตน์ ทองแท้ นักวิชาการละคร ดนตรี ระดับชำนาญการ สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการสืบค้นข้อมูล วิธีการเขียนวิทยานิพนธ์และข้อมูลภาพประกอบรายงานวิทยานิพนธ์
7. สุรเชษฐ์ เฟื่องฟู นาฏศิลป์ในระดับอาวุโส หัวหน้ากลุ่มนาฏศิลป์ สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทและการรำเพลงเสมอมาของตัวละครไขลุ ในการแสดงละครพันทางเรื่องผู้ชนะสิบทิศ

กลุ่มผู้ปฏิบัติการสอน คือ ผู้มีประสบการณ์การสอนนาฏศิลป์ไทย

1. สุรัตน์ จงดา ครูชำนาญการ นาฏศิลป์ไทย(โขนพระ)วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของละครพันทางและการรำเพลงเสมอมาออกภาษา
2. พหุลยุทธ กนิษฐบุตร ครู คศ.2 นาฏศิลป์ไทย(โขนยักษ์) วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิเคราะห์ระบองท่ารำ และข้อมูลเกี่ยวกับการรำเพลงเสมอมาออกภาษา
3. สหวัฒน์ ปลื้มปรีชา ครู คศ.3 (ชำนาญการพิเศษ) ดุริยางค์ศิลป์ (เครื่องหนัง) รองคณบดีฝ่ายศิลปวัฒนธรรม คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหน้าทับเพลงเสมอ
4. ดุษฎี มีป้อม ครู คศ.3 (ชำนาญการพิเศษ) ดุริยางค์ศิลป์(ระนาดเอก-ทุ้ม) หัวหน้าภาควิชาดุริยางค์ศิลป์ศึกษา คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเพลงออกภาษา และเพลงเสมอมาออกภาษา
5. สมบูรณ์ บุญวงษ์ ครู คศ.3 (ชำนาญการพิเศษ) ดุริยางค์ศิลป์ (เครื่องสาย) รองคณบดีฝ่ายแผนและกิจการนักศึกษา คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเพลงเสมอมาออกภาษา

กลุ่มนาฏศิลป์ คือ ผู้ที่มีประสบการณ์ในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอมาออกภาษา

1. คมสันธร หวังเมืองลาด นาฏศิลป์ในระดับชำนาญงาน สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอมา
2. อีรเดช กลิ่นจันทร์ นาฏศิลป์ในระดับชำนาญงาน สำนักงานการสังคีต กรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอมา
3. สมเจตน์ ภูนา นาฏศิลป์ในระดับชำนาญงาน สำนักงานการสังคีต

กรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอลาว และเสมอชวา

4. เยาวลักษณ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา นาฏศิลปินระดับชำนาญงาน
สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรำเพลงเสมอแขก

3. การสังเกตการณ์

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบ หลักการ และกลวิธีการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษา ของตัวละครที่มีบทบาทเป็นชายหรือเป็นตัวละคร โดยพิจารณาด้วยตนเอง ในการสังเกตการณ์ด้วยวิธีการมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ดังนี้

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยศึกษาวิธีการถ่ายทอดของผู้เชี่ยวชาญ และคณาจารย์ที่ถ่ายทอดท่ารำแก่นักเรียนและนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ คณะศิลปศึกษา และคณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ในการเรียนการสอนชุดพระลอลงสวน ชุดพระลอเข้าห้อง ชุดสมิงพระรามแต่งงาน ชุดอุยฉายมั่งตรา ชุดลงสรงมอญ เป็นต้น

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยศึกษาสังเกตรูปแบบ องค์ประกอบ หลักการวิธีการรำและลีลากระบวนท่ารำจากการชมการแสดงบนเวทีของนาฏยศิลปิน และนักศึกษาในโอกาสต่างๆ เช่น

1. รำอุยฉายมั่งตรา โดยดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ ณ โรงละครแห่งชาติ
2. รำอุยฉายบุเรงนอง โดยปรกรณ์ พรพิสุทธิ์ ณ หอขีรราชานุสรณ์ ภายในหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี
3. การแสดงชุดพระลอลงสวนโดย ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ ณ หอประชุมกรมประชาสัมพันธ์
4. รำอุยฉายมั่งตรา โดยพีระพัฒน์ พจน์สุข เนื่องในการแสดงผลงานศิลปนิพนธ์แนวอนุรักษ์ ของนักศึกษาคณะศิลปนาฏดุริยางค์ ณ ลานพระอุโบสถบวรสถานสุทธาวาส ภายในสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
5. การแสดงชุดพระลอลงสวน โดยศศลักษณ์ บริบูรณ์ เนื่องในการแสดงผลงานศิลปนิพนธ์แนวอนุรักษ์ ของนักศึกษาคณะศิลปนาฏดุริยางค์ ณ ลานพระอุโบสถบวรสถานสุทธาวาส ภายในสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
6. การแสดงชุดพระลอเข้าห้อง โดยพัชรา เหลืองประทุมทอง เนื่องในการแสดงผลงานศิลปนิพนธ์แนวอนุรักษ์ ของนักศึกษาคณะศิลปนาฏดุริยางค์ ณ ลานพระอุโบสถ บวรสถานสุทธาวาส ภายในสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
7. ชุดลงสรงมอญ โดยกฤติศิริณย์ ภัคดีพูนเสม เนื่องในการแสดงผลงาน

ศิลปนิพนธ์แนวอนุรักษ์ ของนักศึกษาคณะศิลปนาฏดุริยางค์ ณ ลาน
พระอุโบสถบรรณสถานสุทธาวาส ภายในสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

รวมทั้งชมวีดิทัศน์การรำของครูผู้ถ่ายทอดและนาฏยศิลป์ ของกรมศิลปากร
รวมทั้งนักเรียนศึกษาในงานต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. วีดิทัศน์รำฉุยฉายมั่งตรา โดย ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ จัดจำหน่าย
โดยบริษัท โอเชียน มีเดีย จำกัด
2. วีดิทัศน์รำฉุยฉายบุเรงนอง โดย ปกรณ์ พรพิสุทธิ จัดจำหน่ายโดย
บริษัทโอเชียนมีเดีย จำกัด
3. วีดิทัศน์รำเพลงหน้าพาทย์ต่างๆ รำตรวจพล รำเบิกโรง การแสดง
เป็นชุดเป็นตอน โดยอาจารย์ไพฑูรย์ เข้มแข็ง ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ
อาจารย์ฤทธิเทพ เกาหิรัญ และอาจารย์สัจจะ ภูแพงสุทธิ
4. วีดิทัศน์รำชุดพระลอลงสวน โดย ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ
5. วีดิทัศน์รำชุดพระลอลงสวน โดย อธิเดช กลิ่นจันทร์
6. วีดิทัศน์รำชุดพระลอลงสวน โดยสมเจตน์ ภูนา ณ เวทีสังคีตศาลา

4. การฝึกปฏิบัติ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการถ่ายทอดฝึกปฏิบัติกระบวนท่ารำด้วยตนเอง แบบตัวต่อตัว
จาก ดร.ศุภชัย จันทรสุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ โดยมีรายละเอียดการฝึกปฏิบัติท่ารำในตาราง
การปฏิบัติงาน ดังนี้

ตารางที่ 4 การถ่ายทอดท่ารำเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษา

วัน เดือน ปี ที่รับการถ่ายทอด	เพลงที่รับการถ่ายทอด
12 ธันวาคม พ.ศ.2552	เสมอลาว , เสมอพม่า
14 ธันวาคม พ.ศ.2552	เสมออมอญ
20 ธันวาคม พ.ศ.2552	เสมอแขก
8 มกราคม พ.ศ.2553	เสมอชวา

ที่มา : ผู้วิจัย

5. การบันทึกเสียงและภาพ

เก็บข้อมูลภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว เพื่อนำมาประกอบการรายงานผลการ

วิจัย ดังนี้

1. การถ่ายภาพนิ่งอุปกรณ์ประกอบการแสดงเพื่อบันทึกในรายงานวิจัย
2. การถ่ายภาพนิ่งท่ารำเพื่อบันทึกในรายงานการวิจัย
3. การบันทึกภาพเคลื่อนไหวโดยจัดทำเป็นวีดิทัศน์ประกอบการเสนอผลการวิจัย

โดยดำเนินการถ่ายภาพนิ่งและวีดิทัศน์ท่ารำเพลงเสมอออกภาษา ตามตาราง

ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 การบันทึกภาพนิ่งและวีดิทัศน์ท่ารำเพลงเสมอออกภาษา

วัน เดือน ปี	การบันทึกภาพ/วีดิทัศน์
15 มกราคม 2553	บันทึกภาพท่ารำเพลงเสมอลาว และเสมอพม่า
16 มกราคม 2553	บันทึกภาพท่ารำเพลงเสมอมอญ และเสมอแขก
19 มกราคม 2553	บันทึกภาพท่ารำเพลงเสมอชวา
30 มีนาคม 2553	บันทึกวีดิทัศน์ท่ารำเพลงเสมอลาว พม่า มอญ แขก และชวา

ที่มา : ผู้วิจัย

3.1.2 การตรวจสอบข้อมูล

เนื่องจากข้อมูลที่เป็นประวัติศาสตร์ทางด้านนาฏศิลป์ไทย มีการบันทึกเป็นหลักฐานค่อนข้างน้อย การวิจัยการรำเพลงหน้าพาทย์เสมอออกภาษาในการแสดงละครพื้นทาง จึงใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาและหลักการต่างๆ โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนหลายท่านเพื่อนำข้อมูลมาตรวจสอบในแต่ละด้าน ดังนี้

1. **ข้อมูลด้านทฤษฎี** โดยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านในประเด็นที่เหมือนกัน ซึ่งจะได้ข้อมูลที่ตรงกันและแตกต่างกัน เพื่อเป็นการยืนยันความเชื่อถือได้ของข้อมูล

2. **ข้อมูลด้านกระบวนการทำรำ** โดยเก็บข้อมูลซ้ำๆ จากการสังเกตการณ์แสดงในแต่ละโอกาสจากผู้แสดงแต่ละท่านว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร หากมีการเปลี่ยนแปลงนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบใด

3.1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ มีการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม

1. **การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร** ศึกษาเอกสารตำรางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิชาการ จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา ด้านความหมาย ความสำคัญ บทบาทตัวละคร ความเป็นมาในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษา ตลอดจนองค์ประกอบในการแสดง

2. **การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม** ใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากบันทึกการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม หลังจากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจัดระบบหมวดหมู่ข้อมูล โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไป จากกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิตามกลุ่มเกณฑ์ต่างๆ และการสัมภาษณ์เจาะลึกในกลุ่มนาฏยศิลป์ที่รับการถ่ายทอดรำเพลงเสมออกภาษาโดยตรงจากครูต้นแบบ โดยวิเคราะห์ขั้นตอน รูปแบบ กลวิธีการรำเพลงเสมออกภาษาจากการสังเกตการณ์และการปฏิบัติด้วยตนเอง

3.1.4 แหล่งข้อมูล

ศึกษาข้อมูลทั้งจากแหล่งศึกษาค้นคว้าความรู้ต่างๆ ดังนี้

1. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
2. หอสมุดแห่งชาติ
3. หอพระราชนิพนธ์
4. สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
5. หอสมุดดำรงราชานุภาพ
6. หอสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. ศูนย์สารนิเทศมนุษยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
8. ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
9. หอสมุดวิทยาลัยนาฏศิลป์
10. หอศิลปนิพนธ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

สรุป การวิจัยเรื่องรำเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษาในละครพื้นทาง ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากเอกสาร คำบอกเล่าบุคคล สื่อนวัตกรรม โดยวิธีการค้นคว้าข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนา การสังเกตการณ์ รวมทั้งการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย ทำให้พบว่า

ข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย คู่มือการสอนต่างๆเหล่านี้ ให้ข้อมูลในเชิง ความหมาย ประวัติศาสตร์ บทบาทและลักษณะของเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษา และองค์ประกอบด้านบทละคร ข้อมูลเกี่ยวกับตัวละคร เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์กระบวนการทำรำเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษาโดยเฉพาะของตัวพระ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งบุคคลทางด้านนาฏศิลป์ และดุริยางคศิลป์ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบด้านการแต่งกาย อุปกรณ์การแสดง และดนตรีประกอบการแสดง อีกทั้งได้ข้อมูลด้านความคิดเห็นส่วนบุคคลเกี่ยวกับการรำเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษา เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์กระบวนการรำ หลักการและกลวิธีในการรำเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษา

จากการสังเกตการณ์ ทั้งผู้วิจัยมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมทำให้มีความรู้และเกิดความเข้าใจหลักในการรำเพลงเสมออกภาษา ทั้งในด้านการถ่ายทอดเพื่อการศึกษาและการแสดงของศิลปิน ว่าการแสดงสามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามองค์ประกอบและข้อจำกัดทางการแสดง และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดรูปแบบการรำเพลงเสมออกภาษาในละคร พื้นทางที่หลากหลายสามารถนำไปใช้วิเคราะห์ให้ได้คำตอบของงานวิจัย

การฝึกปฏิบัติ ที่มุ่งศึกษาการถ่ายทอดกระบวนการรำเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษาเป็นหลัก โดยถ่ายทอดกระบวนการแบบตัวต่อตัวจากดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ ศิลปินแห่งชาติ ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้วิธีการเข้าใจหลักการตลอดจนเทคนิคกลวิธีในการรำเพลงเสมออกภาษา โดยเฉพาะที่เป็นตัวพระ

ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการเก็บรวบรวมทำรำเพลงหน้าพาทย์เสมออกภาษาในการแสดงละครพื้นทาง ตามแบบฉบับของครูโบราณไว้มิให้สูญหายไปกับกาลเวลา และสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยการบันทึกทำรำไว้เป็นภาพหนึ่งประกอบการบรรยายวิธีการปฏิบัติทำรำอย่างละเอียด และการบันทึกเป็นวีดิทัศน์เพื่อสามารถศึกษาวิธีการเชื่อมทำรำกลวิธี สืบสานการรำของครูผู้ถ่ายทอดและผลการศึกษาของผู้วิจัย เพื่อเป็นการรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ต่อไป

ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์กระบวนการรำเพลงหน้าพาทย์เสมออกในการแสดงละครพื้นทางทั้ง 5 เพลง โดยเรียงลำดับเพลงตามการกำเนิดของกระบวนการรำที่สืบค้นได้ในกรมศิลปากร ได้แก่ เพลงเสมอลาว เสมอพม่า เสมอมอญ เสมอแขก และเสมอชวา รวมถึงจะนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมอันเนื่องมาจากการรำเพลงหน้าพาทย์เสมออกในการแสดงละครพื้นทางด้วย